

MARC D. DAVIDSON

## PARASieten IN DE MILIEUGEBRUIKSRUIMTE

Recensie van: Gijs van Donselaar (2009) *The right to exploit. Parasitism, scarcity, basic income*. New York: Oxford University Press.

Krisis, 2011, Issue 2  
[www.krisis.eu](http://www.krisis.eu)

Bij parasitaire relaties haalt de ene partij voordeel uit het bestaan van de andere, maar zou de andere partij beter af zijn geweest als de eerste niet had bestaan. Uit de natuur zijn dergelijke relaties tussen parasiet en ‘gastheer’ uiteraard bekend, maar ook in het maatschappelijk verkeer komen ze voor. Sommige van deze parasitaire relaties zijn moreel onproblematisch. Bijvoorbeeld wanneer het solidariteit betreft met mensen die zelf niet in staat zijn in hun levensonderhoud te voorzien. Parasitaire relaties zijn dan vanuit vele morele gezichtspunten acceptabel. Andere gevallen van parasitisme, zoals diefstal of slavernij, zijn juist onacceptabel en bij wet verboden. Dit zijn echter niet het type parasitaire relaties waarop Gijs van Donselaar zijn pijlen richt in *The right to exploit*. Er is ook parasitisme dat geen solidariteit betreft met hulpbehoevenden, maar toch wordt gelegitimeerd bij wet of in morele theorie. *The right to exploit* opent met een juridisch praktijkvoorbeeld uit 1895. Een Engelse grondeigenaar verlegde bewust de loop van een rivier, die eerder nog een gemeentelijk waterservoir vulde, enkel om tegen betaling door de gemeente de oorspronkelijke loop van de rivier te herstellen. Hoewel de grondeigenaar voordeel haalde uit de aanwezigheid van de nabijgelegen gemeente, had de gemeente enkel nadeel van het bestaan van de grondeigenaar. Dat de House

of Lords in de resulterende rechtszaak het parasitaire handelen van de grondeigenaar ook daadwerkelijk legitimeerde, botst met morele intuïties. Dergelijk parasitisme is in strijd met het idee dat de rechtvaardige maatschappij een coöperatieve onderneming is ter wederzijds voordeel.

Hoewel deze vorm van parasitisme duidelijk moreel problematisch is, toont Van Donselaar in *The right to exploit* hoe grote schrijvers in de liberale traditie in hun theorieën dergelijk parasitair gedrag hebben veronachtzaamd of daarvoor ruimte hebben opengelaten. Hij wijst daarbij op interne inconsistenties of onvolledigheden in het werk van John Locke, David Gauthier, Robert Nozick, Ronald Dworkin en Philippe Van Parijs. Alleen al voor de bijdrage aan een beter begrip van deze liberale traditie verdient *The right to exploit* lof. Van Donselaars schrijfstijl vergroot daarbij zeker het leesplezier. Zijn scherpte en geestige schrijfstijl doen denken aan Nozicks *Anarchy, state, and utopia*. Zoals men het ook met Nozick aan het eind van de dag niet eens hoeft te zijn, blijft men toch een stuk wijzer achter.

*The right to exploit* is echter vooral verplichte kost voor diegenen die zich buigen over verdelende rechtvaardigheid bij de aanpak van de mondiale milieuproblematiek. Een rechtvaardige toegang tot natuurlijke hulpbronnen vormt immers het kernprobleem van Van Donselaars boek. Wat dit betreft, is de ondertitel van het boek – *Parasitism, scarcity, basic income* – wat gedateerd en dekt het onvoldoende de belangrijke lading voor het huidige debat. *The right to exploit* bouwt voort op Van Donselaars proefschrift *The benefit of another's pains* (1997) dat grotendeels tot stand kwam ten tijde van de grote politieke en wetenschappelijke belangstelling voor een (onconditioneel) basisinkomen. Hoewel deze discussie inmiddels wat is geluwd, zijn Van Donselaars analyse en conclusies juist zeer relevant voor de huidige discussie over internationale verdelende rechtvaardigheid bij bijvoorbeeld de formulering van het klimaatbeleid. Van Donselaar argumenteert immers dat de consensus die zich langzamerhand in de moraal- en politiekfilosofische literatuur over rechtvaardigheid vormt in feite leidt tot *onrechtvaardigheid*.

Deze consensus is dat elke wereldburger een *gelijk* recht toekomt op de toegang tot natuurlijke hulpbronnen. Niet alleen liberaal-egalitair als

Charles Beitz en Philippe Van Parijs, en links-libertairen als Hillel Steiner pleiten hiervoor. Zelfs utilisten zoals Peter Singer verwijzen daarbij naar John Lockes beroemde *proviso* dat men alleen maar zaken uit de natuur mag toe-eigenen zolang men ‘genoeg en van dezelfde kwaliteit overlaat voor anderen’. Uitgaande van het liberale adagium van ‘een maximale vrijheid voor een ieder verenigbaar met een gelijke vrijheid voor allen’ is de conclusie van een *gelijk* per capita milieugebruiksrecht dan snel getrokken. In de praktijk zal een dergelijk gelijk en verhandelbaar toegangsrecht neerkomen op een financiële vergoeding: een centrale instantie verhuurt de milieugebruiksruimte aan de hoogste bidders en verdeelt vervolgens de opbrengst gelijk per capita. Dit resulteert in een onconditioneel basisinkomen voor eenieder.

Van Donselaar verwerpt dit idee, aangezien een gelijke verdeling parasitair gedrag legitimeert. In navolging van Philippe Van Parijs illustreert hij dit aan de hand van twee fictieve karakters, Lazy en Crazy, en vier gelijke stukken land. Lazy ontleent zijn naam aan het feit dat hij het bewerken van één stuk land meer dan voldoende vindt en geen interesse heeft in meer land. Crazy daarentegen wil graag drie stukken land bewerken. In deze situatie is er geen schaarste: er is voldoende land om ieder in zijn wensen te voorzien. Desondanks biedt een gelijke verdeling Lazy de mogelijkheid één van zijn twee stukken land tegen een vergoeding aan Crazy te verhuren. Lazy heeft dan een voordeel ten opzichte van de situatie waarin Crazy niet zou bestaan, terwijl Crazy enkel nadeel heeft van het bestaan van Lazy. Een duidelijk voorbeeld van parasitisme. Welke rechtvaardiging kan er bestaan voor het feit dat Crazy een deel van de opbrengsten van zijn inspanningen aan Lazy moet afstaan om iets te mogen gebruiken waaraan Lazy zelf in beginsel al niets heeft?

In zijn boek schetst Van Donselaar de contouren van een alternatieve opvatting over een rechtvaardige verdeling van natuurlijke hulpbronnen, waarvan het belangrijkste aspect is dat hulpbronnen naar hen gaan die daarmee het efficiëntst of productiefst omgaan. In het genoemde voorbeeld zou dit inhouden dat Lazy recht heeft op één stuk land, terwijl Crazy recht heeft op drie stukken land. Van Donselaar ziet geen rechtvaardiging voor een basisinkomen voor Lazy verkregen uit exploitatie van Crazy.

Van Donselaar richt zijn pijlen met name op het pleidooi voor een gelijk recht op natuurlijke hulpbronnen en het resulterende basisinkomen vanuit *liberaal-egalitaire* hoek. Philippe van Parijs bijvoorbeeld beoogt ‘reële vrijheid’ (*real freedom*), een combinatie van formele (negatieve) vrijheid en de *middelen* waarmee de persoonlijke conceptie van het goede leven kan worden gerealiseerd. Voor liberaal-egalitairen als Philippe Van Parijs is het te gelde maken van de gelijke toegang tot de milieugebruiksruimte vooral een *middel* om in algemene zin de vrijheid van individuen te vergroten om invulling aan hun leven te geven. Van Donselaar merkt echter terecht op dat hierbij problemen optreden. Het basisidee van liberaal-egalitarisme is dat het lot van mensen moet afhangen van de keuzen die zij maken en niet van de toevallige sociale omstandigheden of hun aangeboren talenten. Een onconditioneel basisinkomen maakt dit onderscheid echter niet. Zij die niet in staat zijn in het eigen onderhoud te voorzien, bijvoorbeeld door invaliditeit, worden gelijk behandeld met hen die zelf ervoor kiezen om niet te werken. Niet alleen zorgt deze gelijke behandeling ervoor dat de spoeling dunner is voor hen die werkelijk hulp nodig hebben, het biedt ook de ‘luiën’ de mogelijkheid de ‘hardwerkenden’ te exploiteren. Ten slotte wijst Van Donselaar erop dat wanneer ‘reële vrijheid’ in de vorm van een onconditioneel basisinkomen het doel is, de vreemde situatie ontstaat dat deze ‘reële vrijheid’ afneemt naarmate de hoeveelheid natuurlijke hulpbronnen toeneemt. Wanneer immers nieuwe natuurlijke hulpbronnen worden ontdekt, nemen schaarste en prijs af, en daarmee dus het te bieden basisinkomen en de ‘reële vrijheid’. Dit levert het vreemde resultaat op dat vanuit het ideaal van een maximale ‘reële vrijheid’ minder natuurlijke hulpbronnen beter zou zijn dan meer. Interessant is Van Donselaars observatie dat parasitisme en exploitatie niet alleen optreden bij gelijke verdeling van natuurlijke hulpbronnen, maar ook bij de gelijke verdeling van andere ‘basisvrijheden’, zoals het *one man one vote*-principe. Ook hier pleit Van Donselaar tegen een gelijke verdeling van het stemrecht wanneer dit stemrecht terechtkomt bij mensen die geen of een ondergeschikt belang bij het betreffende besluit hebben.

Terecht merkt Van Donselaar op dat elk boek altijd een aantal losse eindjes zal bevatten en dat hij slechts de contouren kan schetsen van een alternatieve theorie van rechtvaardigheid. Een aantal losse eindjes maken echter wel nieuwsgierig naar de follow-up. Ten eerste vertrekt Van Don-

selaar in zijn boek vanuit het idee dat de rechtvaardige maatschappij een coöperatieve onderneming is ter wederzijds voordeel. Vanuit dit idee zijn parasitaire relaties per definitie moreel afkeurenswaardig. *The right to exploit* behandelt echter niet alleen de liberaal-egalitaire traditie, maar ook de libertaire lijn van Locke en Nozick. Voor een libertarist is de maatschappij niet per se een coöperatieve onderneming ter wederzijds voordeel. Primair is het idee dat mensen vrij behoren te zijn van dwang door anderen bij het vormgeven van het eigen leven, zolang deze vrijheid verenigbaar is met een gelijke vrijheid voor allen. Deze gelijke vrijheid lijkt niets anders te kunnen inhouden dan een gelijke toegang tot natuurlijke hulpbronnen. Het stellen van voorwaarden aan deze gelijke vrijheid op grond van verschillen in preferenties en productiviteit lijkt fundamenteel strijdig met dit libertaire idee, ook al maakt dit parasitisme mogelijk. Denk bijvoorbeeld aan een situatie waarbij ouders in een erfenis twee gelijke stukken landbouwgrond achterlaten, terwijl slechts één dochter een agrarische toekomst ambieert en de andere dochter in de stad wil studeren. Het lijkt mij dan alleszins redelijk dat de ene dochter de ander uitkoopt, in plaats van haar met lege handen naar de stad te laten vertrekken, hoewel de situatie volledig aan de definitie van parasitisme voldoet. Oftewel, hoe zwaarwegend is het bezwaar van parasitisme binnen het libertarisme?

Een tweede los eindje betreft de vraag naar de rechtmatigheid van compensatie. Van Donselaar onderscheidt twee situaties: *usurpation* ('onrechtmatige inbezitneming') en *usury* ('woeker'). Bij *usurpation* ontleent Lazy (de parasiet) voordeel aan een recht waaraan hij niets zou hebben zonder het bestaan van Crazy. Over deze situatie is Van Donselaar duidelijk: het recht behoort Lazy dan in beginsel al niet toe te komen en geen enkele compensatie is gerechtvaardigd. Bij *usury* heeft Lazy echter wél zelf belang bij zijn recht, maar haalt hij extra voordeel uit het feit dat Crazy een *nog* groter belang aan het recht hecht. Over hoe te handelen in het geval van *usury* is Van Donselaar echter minder concreet, behalve dan dat het recht in handen hoort te komen van Crazy die daaraan de meeste waarde ontleent en dat parasitisme dient te worden vermeden. Deze principes laten echter nog vele mogelijkheden open. Blijft Lazy geheel met lege handen achter? Dan is hij zelfs slechter af dan wanneer Crazy niet zou hebben bestaan. Een dergelijk *winner takes all*-principe behoeft een rechtvaardiging die zeker niet evident is. Of wordt Lazy gecompenseerd tot aan

de waarde die het recht voor hem zou hebben gehad zonder het bestaan van Crazy? Ook een dergelijke compensatie is niet zonder problemen. Stel namelijk een situatie van *drie* partijen: *Lazy*, *Crazy* en *Very Crazy*. *Very Crazy* ontleent de grootste waarde aan het gebruik van het land en dient volgens Van Donselaars principes dan ook het land in gebruik te krijgen. Hoeveel dienen *Lazy* en *Crazy* te worden gecompenseerd? Zij ontlene ieder een verschillende waarde aan het land. Moeten zij precies voor die waarde worden gecompenseerd? Dat zou betekenen dat *Crazy* meer ontvangt dan *Lazy* enkel voor wat *Crazy* van plan was, maar zonder ook daadwerkelijk meer te hebben verricht dan *Lazy*. De rechtvaardigheidsprincipes voor deze compensatie lijken niet eenvoudig af te leiden uit het grotere raamwerk dat Van Donselaar heeft geschetst. Hier lijkt dus nieuw werk aan de winkel.

Hoewel *The right to exploit* zelf weer nieuwe vragen oproept, problematiseert het zeer terecht het vraagstuk van parasitisme in het liberale denken. Waar men sommige boeken ontspannen leest omdat men naar een preek binnen de eigen parochie luistert, is *The right to exploit* duidelijk een *inconvenient truth*. Voor hen die dachten in een gelijk per capita recht op natuurlijke hulpbronnen *the moral high ground* te hebben gevonden, toont Gijs van Donselaar scherpzinnig aan dat het helaas allemaal ingewikkelder ligt.

Marc Davidson leidt dankzij een VIDI-beurs van NWO een onderzoek op het Instituut voor Biodiversiteit en Ecosysteem Dynamica van de Universiteit van Amsterdam. Doel van het onderzoek op het grensvlak van ecologie, economie en ethiek is de ontwikkeling van mondiale economische instrumenten ter bescherming van ecosysteemdiensten en biodiversiteit. Daarnaast is hij gastdocent milieu-ethiek.

© De Creative Commons Licentie is van toepassing op dit artikel (Naamsvermelding-Niet-commercieel 3.0). Zie <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/nl> voor meer informatie.